

НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКІ ТОВАРИСТВА У РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ МЕТОДИЧНОЇ ДУМКИ З
ФІЗИКИ

Головко Микола Васильович

доктор педагогічних наук, доцент,

Інститут педагогіки НАПН України,

m.golovko@ukr.net

У роботі [1] нами обґрунтовано, що діяльність науково-просвітницьких товариств у другій половині XIX – на початку XX ст. є важливим чинником інституалізації української методики навчання методики навчання фізики як галузі педагогічної науки.

Визначальний прогресивний вплив на розвиток фізичної освіти та методичної думки у Східній Галичині мало Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка (НТШ) створене у Львові 1873 року, яке об'єднало українських учених і педагогів та стало визнаним в Європі науковим осередком. Не менш важливою була і систематична робота товариства над розбудовою української школи. Коштом товариства 1876 року у його видавництві вийшов перший підручник з фізики для середньої школи українською мовою «Фізика для низших клас середніх шкіл», написаний професором академічної гімназії у Львові М. Полянським за четвертим виправленим виданням німецького підручника фізики доктора Ф. Піска.

1883 року НТШ вибороло право офіційно випускати шкільні підручники. Відтак одним із провідних напрямів його діяльності упродовж подальшого функціонування було підручникотворення з фізики. 1897 року дійсний член НТШ П. Огоновський, професор гімназії у Львові, створив підручник для української школи «Учебник фізики для низших клас шкіл середніх». Підручник П. Огоновського став визначним досягненням української методичної думки з фізики наприкінці XIX ст.

1892 року Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка було реформоване у наукову інституцію, яка за структурою відповідала західноєвропейським науковим академічним товариствам. Серед перших десяти обраних дійсних членів математично-природописно-

лікарської секції були відомі вчені В. Левицький, П. Огоновський, І. Пулюй. 1897 року було започатковано «Збірник математично-природописно-лікарської секції НТШ» – перше україномовне науково-методичного видання, що стало важливим чинником інституалізації методики навчання фізики в Україні. До 1939 року вийшло 32 томи збірника, редакторами якого були члени НТШ І. Верхратський та В. Левицький.

На сторінках збірника було вперше піднято питання розбудови української наукової фізичної термінології. Варто відзначити важливу роль у її становленні члена НТШ, доктора фізики В. Левицького, який співпрацював з науковим товариством понад 50 років. Ще будучи студентом, він на замовлення мовної комісії НТШ уклав німецько-український словник математичних термінів.

Представники НТШ органічно поєднували ґрунтовну наукову роботу з викладанням в середніх та вищих навчальних закладах, працювали над питаннями теорії та практики навчання фізики. Це, на нашу думку, є вагомим підтвердження ролі наукового товариства у розвитку методичної думки та шкільної фізичної освіти у Східній Галичині [2].

Саме з діяльністю науково-просвітницьких товариств у другій половині XIX ст. та їхніми виданнями був пов'язаний розвиток методики навчання фізики у Наддніпрянській Україні. 1869 року було засновано Київське товариство дослідників природи, активними членами якого були викладачі та студенти фізико-математичного та медичного факультетів Київського університету Святого Володимира, вчителі фізики міських гімназій. Товариство мало власний друкований орган – «Записки», в яких висвітлювалися актуальні питання організації фізичної науки. 1889 року математична секція Київського товариства дослідників природи виокремилася в Київське фізико-математичне товариство. У його становленні як науково-просвітницького осередку значну роль відіграли відомі вчені: М. Авенаріус, Б. Букреєв, М. Ващенко-Захарченко, В. Єрмаков, І. Рахманінов, І. Ромер, Г. Суслов, М. Хандриков, М. Шилер, Е. Шпачинський. Головою товариства було обрано професора М. Шилера. 1886 року один із засновників Київського товариства дослідників природи Е. Шпачинський організував видання журналу «Вісник дослідної фізики та елементарної математики». Часопис став найпотужнішим, авторитетним та тривалий час єдиним у Російській імперії спеціалізованим виданням, в якому висвітлювалися як

актуальні питання розвитку та досягнень фізичної та математичної науки, так і проблеми їхнього викладання в середній школі.

У журналі публікувалися статті з фізики та математики, самостійні та перекладні з іноземних спеціалізованих видань. За період з 1886 р. в його 674 випусках було надруковано понад 500 статей з актуальних питань фізичної науки та біля 100 методичних.

1872 року при Харківському університеті було засноване Товариство дослідних наук. Першим головою його фізико-хімічної секції став професор катедри експериментальної фізики університету А. Шимков. Товариство залучало студентів університету до наукової роботи та відзначало здобутки талановитої молоді премією імені відомого вченого М. Бекетова. М. Пильчиков вказував на необхідність залучати студентів університету старших курсів не лише як слухачів, а й як активних учасників, що виступають з повідомленнями за результатами досліджень, що можуть використовуватися під час написання дипломних робіт.

У 1868 році розпочалася робота над проектом статуту Новоросійського товариства дослідників природи. Його членами-засновниками були професори фізико-математичного факультету Новоросійського університету В. Лапшин, М. Умов, Ф. Шведов. Наприкінці 1890-х рр. при Новоросійському товаристві дослідників природи була створена комісія з вивчення стану шкільної фізичної освіти та напрямів її удосконалення. Очолив комісію професор М. Умов. Результатом роботи цієї комісії стали рекомендації щодо широкого запровадження експериментального методу навчання фізики, використання спостережень та фізичного експерименту з метою формування в учнів умінь пояснювати фізичні явища та процеси.

Новоросійське товариство дослідників природи з 1872 р. видавало власний часопис, у якому друкувалися наукові та методичні статті. Саме на засіданні товариства 16 грудня 1894 р. відбулося обговорення «Методики фізики» професора Ф. Шведова – першої в Європі спеціалізованої праці з методики навчання фізики.

Відтак на етапі становлення теорії та методики навчання фізики в Україні як галузі педагогічної науки важливими чинниками її інституалізації були науково-просвітницькі товариства, наукові й педагогічні видання Наддніпрянської України та Східної Галичини.

Вони об'єднували зусилля учених-фізиків та педагогів, створювали атмосферу конструктивного діалогу та популяризували результати науково-методичних досліджень.

До наукових дискусій, започаткованих на засіданнях товариств та сторінках видань, залучалися провідні фахівці в галузі університетської та шкільної фізичної освіти. Тут продукувалися прогресивні методичні ідеї, актуалізувалися проблеми реформування змісту навчання фізики та методики його реалізації, відбувалося становлення методології методики навчання фізики як нової галузі педагогічної науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головка М. В. Становлення та розвиток теорії і методики навчання фізики в Україні (40-і роки XVII ст. – 30-і роки XX ст.) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2020. 480 с.
2. Головка М. Роль наукового товариства імені Т.Г. Шевченка у розвитку дидактики фізики в Україні. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 8. Ч. 1. С. 52–56. (Серія: Проблеми фізико-математичної і технологічної освіти).